

Jobbágy István

A magyarországi baptista gyülekezeti és kóruséneklés múltja és jelene — III.

A gyülekezeti és kóruséneklés reformja (1960-1968)

Az első nagy korszakváltást a baptista egyházzenében *A hit hangjai* 1905-ös, illetve az *Evangéliumi Karénekek* 1913-as kiadása jelentette. Még ezeknél is nagyobb horderejű *A*

hit hangjai 1960-as (IX.) kiadása, amely a gyülekezeti éneklés megújításának mérföldköve, s egyben elindítója annak a reformfolyamatnak, amely a kóruséneklésben (1968), majd pedig a gyermekénekekénél (*A hit hangjai* XII., átdolgozott és bővített kiadásában, 1981) teljesedett ki.

Jobbágy István egyházi karnagy, énekszövegíró, a neszemélyi baptista gyülekezet presbitere.

A hit hangjai IX. kiadása

A gyülekezeti énekeskönyv új kiadását mindenekelőtt az tette szükségessé, hogy az előző már régen elfogyott. Az ötvenes évek súlyos egyházellenes politikája miatt azonban szinte gondolni sem lehetett e terv megvalósítására. Emberi számítás szerint a forradalom utáni évek sem voltak alkalmasak egy énekeskönyv, különösen egy reforménekeskönyv hosszú, nyugodt esztendőket igénylő munkálataira. Hosszú ideig szinte a megjelenés reménye nélkül kellett tervezni és dolgozni. Új énekeskönyvünk mégis megszületett! Előkészületként 50 énekkel 1957-ben jelent meg az *Evangéliumi énekek* című füzet, amelynek anyaga részben belekerült a következő kiadásba. Időközben azonban az elképzelések radikálisan új irányt vettek. Ehhez ösztönzést adott a magyar református gyülekezeti énekeskönyv (1949), továbbá a baptista gyülekezeti énekeskönyvek mintájául szolgáló német baptista Glaubensstimme új kiadása (1894), amely sok tekintetben olyan reformokat valósított meg, mint a kortárs nyugati protestáns énekeskönyvek. Ebben az irányban hatott a holland baptisták új énekeskönyve is (I. kötet 1951, II. kötet 1954), amelynek munkáját az a református Hasper irányította, aki a holland református énekeskönyvben érvényre juttatta a genfi zoltárok eredeti kottaképét, melyet a magyar református énekeskönyv reformjában is mintának tekintettek.

Bár a külső körülmények tehát egyáltalán nem voltak kedvezőek, a személyi feltételek erre az időre beértek, hogy kialakulhasson egy hatékony, alapvetően azonosan gondolkodó munkacsoport, amely aztán 1957 és 1960 között az egyházvezetés felkérése alapján végrehajtotta a nem mindennapi nehéz feladatot. A bizonyos fokú politikai oldódás jeleként, valószínűleg mi-

vel az állami egyházügyi hatóságok valami engedményt akartak felmutatni a külföld előtt, a kiadás jóváhagyása is megtörtént.

A gyülekezeti énekanyagban két jelentős változás állt be. Egyrészt, a szerkesztői munkacsoport felismerve a megelőző évtizedekben megmutatkozott zenei elsekélyesedést, A hit hangjai I. (1905) kiadását tekintette mértékadónak, amelynek dallamanyaga zömében értékes korál volt; kimaradt tehát az V. (1940) kiadásban ill. ezek VI-VIII. utánnomásaiban megjelent angolszász-amerikai zenei anyag („revival songs”) nagy része. Másrészt a szerkesztők nyitottak az egyetemes egyházi énekkincs felé. Több, a baptista énekanyagba most először bevett középkori eredetű ill. ezek alapján keletkezett dallam és szöveg jelezte a könyv gyökerezését az ősbibb egyházi énekhez. Bővült a protestáns korálanyag az I. kiadásból visszavett, valamint újabban átvett koráldallamokkal, és új színt jelentett mintegy húsz genfi zsoltár — korábban csak három volt található (42, 90, 134) a gyülekezeti énekeskönyvben. A nemzetközi baptista anyagból és más protestáns kiadványokból is számos dallam, köztük újabb, de értékes evangélizációs énekek honosodtak meg az új kiadás révén. Igen fontosnak tartottuk magyar egyházi énekek átvételét, elsősorban a XVI-XVII. század reformátori, de a XVIII. század protestáns énekkincséből is, ugyanígy az ellenreformáció korának magyar dallamaiból. Mindezek forrásai az illető felekezetekben használt énekeskönyvek voltak. A baptizmus tehát régóta esedékes tartozásából először törlesztett a magyar zenei anyanyelvűség felé. A IX. kiadásnak az egyetemes egyházi énekkincessel való kapcsolata ugyanakkor jelentős nyitást jelentett az ökumené irányába.

Az 550 ének összesen 325 dallamot jelent. Megoszlásuk: ógyházi dallamokból alakított ill. reformáció korabeli dallamok: 15 ének (+ 17 szöveg); régi világi eredetű, de egyházivá vált dallamok: 8 ének (+ 15 szöveg); genfi zsoltárok: 15 zsoltár (+ 14 szöveg); reformáció utáni (1570-től 1800-ig), metrikus dallamok: 23 ének (+ 59 szöveg); kiegyenlített korálok (1600-1750): 32 ének (+ 70 szöveg); újabbkori dallamok (1750-től napjainkig): 49 ének (+ 41 szöveg); magyar forrásból származó dallamok, a) a XVI-XVII. századból: 22 ének (+ 3 szöveg), b) a XVIII-XIX. századból: 21 ének (+ 4 szöveg); ébredési és evangélizációs dallamok (1800-tól napjainkig): 135 ének (+ 7 szöveg).

A gyülekezeti énekreform nagy nyeresége volt, hogy az addig használatos, zömében dúr, kis mértékben moll dallamok mellé egyházi hangnemek társultak. Ez a törekvés arra támaszkodott, hogy az újabb éneklő nemzedék már magyar népzénet is tanult az iskolában, s a fiatalság segítségével az idősebbek is megtanulhatták a nekik szokatlan dallamokat.

Az énekeket az eredeti dallamalakban és ritmusban közli a könyv. Ehhez a példát a német baptista Glaubensstimme, a holland református és baptista énekeskönyv adta.

A harmonizálás a dallamok stílusához alkalmazkodik, a modális dallamokhoz például modális harmóniák társulnak. A hagyományos baptista énekek dallamait egyszerű, mértéktartó harmóniák igyekeznek egyensúlyban

tartani. A harmonizálásnak két követelményt kellett kielégítenie: az orgonakönyv s a négyszólamú éneklés igényét. Ez utóbbi, a magyar egyházakban szokatlan gyakorlat abból adódik, hogy a gyülekezeti tagok nagyrészt énekkari tagok, vagy fiatalabb korukban hosszú évekig azok voltak, s szívesen éneklük a hangfekvésüknek megfelelő szólamot; a letétek nagy része jól szól énekkari előadásban is, s amikor még önálló kóruskiadványra nem gondolhattunk, a gyülekezeti énekeskönyv részben annak szerepét is be kellett töltsé.

A szövegek jó része igazításon ment keresztül, más énekeket átdolgoztunk az eredeti alapján, és számos új szöveg vagy fordítás készült az újonnan átvett dallamokra. Az igazításokat és átdolgozásokat nyelvi-stiláris, tartalmi és prozódiai problémák indokolták. A tradicionális énekeknel több esetben eltekintett a munkabizottság főként a kezdősor megváltoztatásától, még ha az prozódiaailag kívánatos is lett volna. A genfi zsoltároknál csak itt-ott történt egészen csekély módosítás — Szenci Molnár Albert stílusának tiszteletben tartásával és a neves himnológus, Csomasz Tóth Kálmán egyetértésével. Más átvett magyar egyházi énekek szövegében, ahol szükség volt, hitelvi vagy prozódiai okokból egy-egy szócsere került sor, több esetben pedig új szöveget kapott a dallam. A legtöbb átvétel azonban szövegváltoztatás nélkül történt.

Az énekek először trinitárius teológiai témakörök alapján (az Atya, Fiú, Szentlélek dicsőítése és munkája; az Atya világteremtő és fenntartó munkája; a Fiú, Jézus Krisztus világmegváltó munkája, ezen belül az ünnepek köre adventtől áldozócsütörtökig, valamint Jézus Krisztus dicsőítése és imádása; a Szentlélek megszentelő munkája — pünkösd), majd kegyelemtani témák alapján (az elbukott ember megmentése: az Úr szava, bűnbánat–megtérés–hit, újjászületés–megigazulás–istenfiúság, hála a kegyelemért; a megváltott ember élete: bizalom Istenben, Krisztusnak átadott élet, gyümölcsöző élet, győzelmes élet) vannak csoportosítva. Ezután az alkalmi énekek következnek (gyülekezeti élet: az Úr napja, az Úr gyülekezete, bemerítés, úrvacsora, istentisztelet, imaáhitat, küldetés, gyülekezeti munkások kirendelése, az Úr házának megnyitása; családi élet: házasságkötés és évforduló, gyermekbemutató, családi áhitat, asztali áhitat; különböző idők és alkalmak: reggel, este, óesztendő, újesztendő, évszakok; halál, örök élet: haláleset, Krisztus visszajövele, föltámadás, utolsó ítélet, örök boldogság). Függelékben, témakörökre való bontás nélkül sorakoznak a 466-550. számú énekek.

A más szöveggel ismétlődő dallamokhoz is minden esetben adtunk négyszólamú letétet. A letétek úgy vannak elhelyezve, hogy az orgonistának nem kell lapoznia. Tárgymutató, valamint — első ízben — textuárium, szövegírók, fordítók és dallamszerzők adattára és források jegyzéke található a könyv végén.

A könyv szerkesztését *Bányai Jenő* (1918-) irányította, akiről a kóruséneklés reformjával kapcsolatban még külön is szólni fogunk. *Bányai Jenő*vel együtt *Beharka Pál* (1929-) készítette a harmonizálást. A szövegi munkálatoakat a következők végezték: *Balog Miklós* (1934-), *Békefi Pál* (1914-1992), *Gerzsenyi László* (1931-), *Gerzsenyi Sándor* (1933-), *Jobbágy István* (1931-),

Páth Géza (1923-), Szak Antal (1917-), közülük különösen nagy szerepe volt a végső csiszolásban és egységesítésben a római katolikus Szak Antalnak*. Himnológiai tekintetben Csomasz Tóth Kálmán segítette a munkálatokat.

A (IX. kiadásban 10 000 példányban megjelent) énekeskönyv bevezetése és elfogadtatása komoly feladatot jelentett. Az ország több központi gyülekezetében bemutatókat, énektanító alkalmakat tartottak. Az énekek megtanításában fontos szerepe volt a kórusoknak. A céltudatos munka eredményeképpen ma a gyülekezetek nagy része az énekeskönyv szinte teljes anyagát biztosan és a kottakép szerint egységesen éneкли. (Így állhatott elő az a sajátos helyzet, hogy a nagy protestáns egyházak tagjaival való közös éneklések alkalmával sokszor furcsa „heterofónia” alakul ki, hiszen a baptista gyülekezetek az amazok énekeskönyveiből átvett kottakép szerint énekelnek, pedig az a testvérfelekezeteknél nem igen ment át a gyakorlatba. Ez vonatkozik pl. a genfi zsoltárok ritmikus ill. emelt vezetőhang nélküli éneklésére stb.)

Az Evangéliumi Vegyeskarok

Az az igény, hogy a baptista kórusok túllépjenek a sokáig énekelt, hagyományosnak minősülő angolszász-amerikai és bécsi klasszikus stílus világán, már a 20-as években, Udvarnoki Béla ill. Tóth Gábor zenei vezetők munkássága idején jelentkezett. (Lásd cikkünk második részét a *Magyar Egyházzene* előző számában). Törekvésükben azonban nem jutottak tovább a német romantikánál (Mendelssohn és más, kisebb szerzők) és a bécsi klasszikus stílusból való újabb átvételeknél (leginkább J. Haydn-kórusrészletek). Utánuk Hétalmi Páth Károly volt az első, aki a Kodály és Bárdos által teremtett magyar kórusművészettel megismerkedve néhány zsoltárával és motettájával a 40-50-es évek táján nyitott az újabb kórushangzás felé. E művek fogadására azonban akkor még nem volt meg a kellő készség a baptista kórusok részéről.

Lényegesen nagyobb lépést tett meg Bányai Jenő, aki az 50-es évektől kezdte népszerűsíteni a Magyar Kórus kiadásában megjelent műveket. Ő maga is — Major Ervin tanítványa a Nemzeti Zenedében — komponált, harmonizált az új magyar egyházi muzsika szellemében. A pestszenterzsébeti, a József utcai és a Nap utcai gyülekezetben végzett karvezetői szolgálatot. 1946-ban újjászervezte a baptista *Központi Szimfonikus Zenekart*, amely a keze alatt önálló zenekari művek előadása mellett oratórikus előadásokhoz is társult: Bach-kantáták és Haydn (a Teremtés és az Évszakok) tételei, Mendelssohn-zsoltárok és mások szerepeltek műsorain. 1948-ban megalakította a *Harmonia Kamarakórust* (férfikar), majd 1952-ben a hazai baptista zenemisszió egyik legfontosabb tényezőjévé lett *Központi Énekkart*.

Közben mind több baptista kórus várta egy új, a régi gyűjtemények mellett használható kóruskönyv kiadását. Ennek munkálatai is szinte a kiadás

* ... és Jobbágy Istvánnak. A szerk.

reménye nélkül kezdődtek, míg a váratlanul megkapott egyházügyi hivatali engedély birtokában rohammunkában kellett befejezni. Az *Evangeliumi Vegyeskarok* 263 kórusművel 1968-ban jelent meg 5000 példányban, míg a II. kiadás 275 számra bővítve 1976-ban hagyta el a sajtót, szintén 5000 példányban. Ezt a közösség létszámához (kb. 12 000 gyülekezeti tag) képest igen nagy példányszámot az is indokolta, hogy a hazai egyházak részéről nagy érdeklődés mutatkozott a gyűjtemény iránt, hiszen hosszú évek után ez volt az első egyházi kóruskiadvány az országban. A kötetet Beharka Pál, Jobbágy István, Páth Géza, Tóth Gábor és Szak Antal szerkesztette.

Időhatára a reneszánsztól napjainkig terjed. Az európai kórusirodalom (G. Aichinger, Bach, Brahms, Brückner, Cabezón, Carissimi, Ceballos, G. Croce, Fauré, M. Franck, J. Gallus, Gasparini, Goudimel, Gumpelzhaimer, N. Herman, Lassus, Liszt, Palestrina, Perti, Praetorius, Josquin des Prés, Reger, Saint-Saëns, L. Schröter, Schütz, Victoria, M. Vulpius, Walter, Vaughan Williams és mások, köztük számos mai egyházi szerző) mellett mintegy 139 darabbal (Ádám Jenő, Bakonyi Sándor, Bárdos Lajos, Berkesi Sándor, Csomasz Tóth Kálmán, Fasang Árpád, Gárdonyi Zoltán, Halmos László, Harmat Artúr, Horusitzky Zoltán, Kapi Králik Jenő, Lisznyay Gábor, Máté János, Murányi Róbert Árpád, Nagy Olivér, Nádasdy Kálmán, Osváth Viktor, Pikéthy Tibor, Sulyok Imre, Szak Antal, Viski János művei) a magyar egyházzene is erősen képviselteti magát a gyűjteményben. Magyar baptista szerzőktől (Bányay Jenő, Beharka Pál, Damjanics Pál, Héthalmi Páth Károly, Körösi Béla, Páth Géza, Ráduly Emil, Tóth Gábor) 37 kompozíció ill. feldolgozás található benne. A magyar egyházi szerzők közül többen nemcsak átengedték műveiket közlésre, hanem felkérésre kifejezetten a gyűjtemény számára készítettek önálló kompozíciókat ill. énekfeldolgozásokat. Többek között Bárdos Ezékiel látomása című nagyszabású kórusműve e gyűjtemény számára készült.* Itt jelent meg először nyomtatásban Kodály „Jövel, Szentlélek Úr Isten!” című kórusfeldolgozása. A korábbi hagyományos baptista karénekekből néhányra új feldolgozást illetve letétet készített Lisznyay Szabó Gábor, s e darabok kitűnően belegyökereztek a szélesebb horizontú új anyagba, ezzel mintegy áthidalták a régi és az újabb kategória esetleges szembenállását.

Szövegi-prozódiai tekintetben a gyűjtemény folytatta a gyülekezeti énekeskönyv által megkezdett vonalat. Valamennyi kórusmű magyar szöveggel jelent meg. A magyar szerzők közlésre átengedett műveinek egy része változatlan szöveggel jelent meg (pl. Sík Sándor zsoltárfordításai), más részüknél a sajátos baptista igényekre alkalmazva — új szöveggel. Számos kórusmű szövege szó szerinti bibliai textus. A szövegírókat a prozódiai igényességen túlmenően a szöveg és zene minél teljesebb egységének elve vezérelte.

(Folytatjuk)

* Szövegírója: Jobbágy István. (A szerk.)